

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI POLİTİKANIN GÖSTERİLEŞMESİ VE SİYASETİN YENİ BİÇİMİ ÜZERİNE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

(A Theoretical Consideration About Spectacularization and New Form of Politics in Turkey After 1980s)

Kenan DEMİRCİ*

ÖZET

Bu çalışmada, özellikle 1980 sonrası Türkiye'de siyasetin önemli bir parçası haline gelen gösterileşme konusu ele alınmıştır. Çalışmada önce gösterileşme olgusu tarihsel bir bütünlük içinde anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise Türkiye'de 1980 sonrası siyasette gösterileşme ve politikanın yeni biçimi üzerine bir tartışma yürütülmüştür. Bu bağlamda katılıma ilişkin devlet tarafından geliştirilen kısıtlamalar ve küresel kapitalist sisteme uyum çabalarının yarattığı gösterileşme olgusu arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak gösterileşme ve katılıma ilişkin devletçe yaratılan sınırlamaların, 1980 sonrası Türkiye'de yeni bir politika yapma biçimini ortaya koydukları görülmektedir. Yeni sürecin farklı boyutlarıyla incelenmesinin Türkiye'deki demokratik kültürün daha iyi anlaşılabilmesi açısından oldukça önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Gösterileşme, Gözetleme, Demokrasi

ABSTRACT

This study aims to understand spectacularization process as an important tool of politics in Turkey after 1980s. For his purpose this study tries to understand spectacularization notion in a historical view first and after it tries to understand historical conditions of spectacularization in Turkey by emphasizing the spectacularization of Turkey's political process. After that spectacularization and new form of politics in Turkey after 1980s is discussed. In this context a discussion about relationship between government restrictions and spectacularization which improved by the capitalist economic conditions is followed. As a result spectacularization process and government restrictions are created a new style of making politics in Turkey after 1980s. Analysing different aspects of this process is very important to understand new democratic culture in Turkey.

Keywords: Politics, Spectacularisation, Observation, Democracy

---

* Arş.Gör., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (BİYEY), kdemirci06@gmail.com

1. Giriş¹

Bu çalışmanın konusunu özellikle ABD başta olmak üzere gelişmiş Batı ülkelerinde büyük ilgi gören politikanın gösterileşmesi oluşturmaktadır. Çalışma Türkiye’de 1980 sonrası dönemde oluşmaya başlayan ve önemi giderek artan politikada söylem ve simgelerin öne çıkışı konusuna küçük de olsa bir katkı yapabilmeyi amaçlamaktadır.

Özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra yaygınlaşan temsili demokrasilerle birlikte, yönetime gelebilmek ve onu elde tutabilmek oldukça teknik bir konu olmaya başlamıştır. İnsanların bu teknikleşme içinde ve sanayi toplumun diğer etmenleriyle birlikte politikadan uzaklaşmaya başlamalarına karşın, temsil kurumunun hala seçim yoluyla oluşturuluyor olması; kitlelerin rıza’sının alınabilmesini önemli kılmaktadır. Oluşan yeni ortamda politikanın gücü artık hem kitleler için anlam taşıması, hem de politik elitlerin çıkarlarını koruyabilmesine bağlı hale gelmektedir (Edelman, 1985: 2). Bu açıdan politikacıların bu yeni toplum biçimine uygun ve doğrudan doğruya hedefledikleri gruplara yönelik söylem ve sembollerini kullanmaya başlamaları yaygınlaşmıştır. Bennett ve Mannheim tarafından iletişimin stratejik kullanımı olarak adlandırılan bu süreç, var olan temsili demokrasilerde politikanın da farklı bir gözle incelenmesini gerekli kılmaktadır (2004:280).

Bu açıdan aşağıda öncelikle gösterileşme denilen süreç açıklanmaya çalışacak, ardından gösterileşme, politika ve medya arasındaki ilişkiler tartışılmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise Türkiye’de 1980 sonrası süreçte politikanın gösterileşmesi ve siyasetin yeni biçimi üzerine bir tartışma yapılacaktır.

2. Gösterileşme Kavramının Tarihsel Arka planı

Gösterileşme, Guy Debord’un belirttiği gibi, modern üretim koşullarının hakim olduğu bir toplumda, “yaşanmış olan her şeyin yerini bir temsile” bırakması sürecidir. Modern üretim koşulları, tüm yaşamı adeta “devasa bir gösteri birikimi”ne dönüştürmüştür. Dolayısıyla da yaşanmış olan şeyler yerlerini bir temsile bırakmıştır. Gösteri toplumunda iyi olana ilişkin algı da tamamen görme üzerine kurulmuştur. Bu toplumda “görünen şey iyidir, iyi olan şey görünür” anlayışı hakim olmuştur (1996:13-16).

Guy Debord’un (1996) bir sonuç olarak açıkladığı ve giderek pek çok alanda kullanılmaya başlayan gösteri toplumu mefhumu, özellikle 19. yüzyılla birlikte hızla gelişen modernleşmeyle paralel giden bir süreç olarak ele alınabilir. Crary’nin belirttiği gibi, Debord (1996), gösteriyi verili bir süreç olarak ortaya koyarken, gösterinin tarihsel arka planı hakkında bir şey söylememektedir (1989:98). Crary’ye göre 19. yüzyıl başlarında, önceden belli bir gelenek ve sınırlama sistemi içinde bulunan görmenin örgütlenmesi değişmiştir (2004:18). Bu değişimin temelinde teknolojik gelişmelerin etkisi büyüktür, çünkü teknoloji sosyal bir alana kendini dışarıdan kabul ettiren bir şey değil, başka güçlere tabi ya da onlara eşlik eden bir şey olarak görülmelidir. Bu açıdan görmenin bizzat kendini değiştiren camera obscura ve stereoskop (Crary, 2004: 20) gibi aletlerle, aslında bireyin görme eylemi modern dünyaya uygun hale getirilmiştir. Crary durumu şöyle özetlemektedir

Çok genel olarak söylersek 19. yüzyılda gözlemcinin yaşadığı şey bir modernleşme sürecidir; gözlemci, hepsi kabaca ve belki de fuzuli olarak “modernite” diye tanımlanabilen yeni olaylar, güçler ve kurumlar düzenine uygun hale getirilmiştir (2004:22).

¹ Bu yazının oluşturulmasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsünde yürütmekte olduğum doktora tez çalışmasından yararlanılmıştır.

Modern kapitalizmin gelişimine eşlik eden, önceden çok az olduğu için değerli olan ürünlerin, çok sayıda ve standart olarak taklit edilerek üretilebilmesi, görmenin biçimi üzerinde de etkili olmuştur. 19. yüzyılda seri üretim kültürel bir ekonominin de temellerini atmış, “yeni dolaşım, iletişim, üretim, tüketim ve rasyonelleştirme tarzları, yepyeni bir gözlemci tüketici talep etmiş, sonuçta da onu biçimlendirmiştir” (Crary, 2004: 27). Baudrillard yaratılan tüketici tarzını tarihsel olarak “eşitlik söylemi”nin, 19. yüzyılla birlikte yerini “mutluluğa” devretmesiyle açıklamaktadır. Bu idealde mutluluk görünür ölçütlere dayandırılmak zorundadır (2004:52). Görünür ölçüt ise ihtiyaçlar ve onları tatmin ettiği düşünülen tüketimdir. Buradaki varsayımına göre “tüm insanlar ihtiyaç ve tatmin ilkesi önünde eşittir, çünkü tüm insanlar nesnelerin ve malların *kullanım değeri* önünde eşittir”. İnsanlar değişim değeri açısından eşitlik içinde olmamalarına rağmen, bir faydalılık ilkesi içerisinde toplumsal ve tarihsel eşitsizlikler ortadan kaybolmaktadır (Baudrillard, 2004: 53).

Foucault ise modernleşmeyle birlikte gelişen iktidar tekniklerinin bir görmeden ziyade, gözetleme teknolojisi üzerine kurulduğunu iddia etmektedir. Disiplin bireyi “imal etmektedir” ve onun başarısı basit yöntemler kullanmasına bağlı olacaktır (Foucault,1992: 214). Disiplinin icra edilmesi ise, görmeye imkan tanıyan tekniklerin iktidarın hizmetinde kullanılmasına bağlı olmaktadır. Foucault konuyu şöyle açıklamaktadır:

Disiplinin icra edilmesi, bakışlar aracılığıyla zorlayan bir düzenleme; görmeye olanak veren tekniklerin iktidarın olanaklarını arttırdıkları ve bunun yansıması olarak, baskı altına alma araçlarının, bu baskıların uygulandığı kişileri açıkça görülebilir kıldıkları bir makine gerektirmektedir (1992:214).

Foucault iktidarın kontrolü altında olanları sürekli olarak “görmesi”ni, disiplinin sağlanması açısından hayati önemde görmektedir. Ancak aynı şekilde disiplin altına alınanlar da, özellikle çağdaş kitle iletişim araçlarının geliştiği koşullarda, sürekli olarak çevrelerindeki gelişmeleri görmekte veya gördüklerini düşünmektedirler. Halkın politik olayların medyada yer almasına olan ilgisi de aslında iktidarı görmeye yönelik bir eylem olarak düşünülebilir. Bireyler, iktidara ilişkin bilgiyi sürekli olarak edinerek, özgür kararlar vermeye çalışmaktadırlar. Ancak buradaki sorun, iktidarın gözlendiğini bilerek politik olayları üretmeye başlamış olması ve bu yolla aslında yurttaşların bilinçli tercihler olarak düşündükleri şeyleri etkilemeye başlamasıdır. Wagner’in (2005) belirttiği gibi, modernleşmenin getirdiği imkânlar, belli bir kesim için pozitif anlamlar içerirken, bazı kişi/gruplar için kısıtlama etkisi de yaratabilmektedir. Politikanın medya dolayımıyla yoğun biçimde takip edildiği en önemli noktalardan biri olan seçim kampanyaları bu etkiye ilişkin önemli bir örnektir. Haberler başta olmak üzere, diğer biçimsel kampanya araçlarıyla da yurttaşlar pek çok enformasyonla karşılaşırken, aslında bu bilginin büyük oranda kontrol edildiği ve yurttaşları yönlendirme amaçlı kullanıldığı görülebilmektedir. Çünkü siyasa üreten gruplar artık iletişim araçlarını amaçlarına hizmet edecek biçimde küçük grupları hedefleyerek kullanmayı öğrenmişlerdir (Bennett ve Mannheim, 2004: 280). Bu durumda yurttaşların aslında politik olayları görürken, kontrol edildikleri bir sürece doğru gidildiği düşünülebilir. Bu noktada sorulması gereken soru, insanların politikayı takip ettiği gösteri malzemelerinin içeriğinin nasıl oluşturulduğudur?

3. Gösteri İçeriğinin Oluşturulması

Medya üzerinden gerçekleşen politik gösterinin inşasını ele alan ilk isimlerden biri Murray Edelman olmuştur. Ona göre tamamen dil tarafından oluşturulan politik gerçeklik, medyanın doğasından etkilenmektedir. Politik manevralar tamamen “anlamın yaratımı” üzerine odaklanmaktadır. Politik gerçekliğin inşa edilmesi “varolan eşitsizlikleri rasyonalize etme veya meydan okuma için olaylar, politikalar, liderler, problemler ve krizler hakkında

inançlar” oluşturmaya dayanmaktadır. Bizim politik bilinçliliğe dayalı olduğunu düşündüğümüz politik davranış “gerçeklik” tarafından şekillendirilmemekte, onun yerine dil kullanımı tarafından oluşturulmaktadır. Çünkü “politik dil aslında politik gerçekliktir.” Sonuç olarak içinde adeta boğulduğumuz seçim kampanyaları, yasama tartışmaları gibi birçok etkinlik aslında insanların iyi yaşamalarıyla ilgili bir anlam taşımamaktadır, çünkü bunlar medyanın aracılık ettiği dil kullanımlarıyla yaratılmakta (Edelman, 1988: 104-106) ve belli çıkarlara hizmet etmektedir.

Wolfsfeld modern politik süreci “liderlerin, kamunun ve basının kısıtlı bir zaman içinde çok geniş sayıda kamuyu ilgilendiren konu ve olaya dikkatlerini verdikleri bir dizi çember olarak” tanımlamaktadır (2004:226). Medya ilgi çekici konulara hızla eğilmekte, sonrasında hiçbir tartışmaya ve görüş alışverişine dönüşemeyecek bir tarz ve duygusal tonda konuyu işlemektedir. Carpini ve Williams, Amerika Başkanı Bill Clinton’un 1998 yılında Beyaz Saray’da stajyer olarak görev yapan Monica Lewinsky ile yaşadığı ilişkinin halk tarafından ele alınışına odaklandıkları çalışmasında, basına konu olduktan sonra, halkın dikkatinin hızla konuya yöneldiğini belirtmişlerdir. O günlerde, Monica Lewinsky ismi internet arama motoruna yazıldığında, 12000 sonucun görüldüğü belirtilmektedir. Anılan dönemde Clinton’un Lewinsky ile cinsel ilişki yaşayıp yaşamadığı; Clinton’un yalan mı yoksa, doğruyu mu söylediği, politikaya ilişkin halkın tartıştığı temel sorulardır (2004:170). Oysa ki yaşama ilişkin gerçek konular halkın gündemine girmemektedir.

Kısacası medyanın politikaya ilişkin yarattığı gösteriler, bireylerin ve grupların gerçeklik olarak belirli imajları benimsemesini sağlayabilmektedir. Medyanın bu potansiyeli politik sorunların konumlandırılmasında da sıklıkla kullanılmaktadır. Bir problemin temeli ortaya konurken ayıplama ve övgü unsurları seçilmekte, örneğin devam etmekte olan bir savaş, karşı ülkedeki yöneticilerin otoriter eğilimlerine indirgenebilmektedir. Buradaki temel amaç belli bir ideolojiyi yeniden üreterek, istenilen eylem rotasını rasyonalize etmektir (Edelman, 1988:17). Aynı şey siyasete ilişkin diğer pek çok konuda da gündeme gelebilmektedir.

Politika artık medyanın sembolik gerçekliğinden geçerek oluşan bir şey haline gelmiş, yurttaş politika hakkında sunulan geçici imajları politikanın özü olarak görmeye başlamıştır. Böyle bir süreç içinde yorumlama, tartışma gibi nitelikler demokrasiden dışlanmaya başlamıştır. Çünkü tartışmaya götürecek bilgi medya tarafından dolaşıma sokulmamaktadır. Yurttaş ise aktarılan imajların gerçekliğine o kadar inanmıştır ki, aslında objektif olarak nitelenebilecek gerçeklikleri de imajların yarattığı gerçeklik içinden değerlendirmeye başlamıştır. Bu durumun medya ve politika arasındaki geleneksel sınırların yeniden şekillenmesinde de etkili olduğu söylenebilir.

3.1. Medya ve Politika Arasındaki Sınırların Değişimi

Gösterileşme ve siyaset arasındaki etkileşimi inceleyen literatüre bakıldığında, özellikle medya ve politika arasındaki karşılıklı dönüştürücü ilişkinin öne çıktığı görülmektedir. Swanson konu ile ilgili çalışmasında, modern demokrasilerde politik partilerin zayıflaması, yurttaşların eğitim seviyesinin ve demografik hareketliliğinin artması gibi çeşitli sosyal ve kurumsal gelişmelerle birlikte, sistemsel bir değişim yaşandığını belirtmekte ve bu farklılaşmayı “politik alanla-medyanın bileşimi” olarak adlandırmaktadır (1992: 398). Kitle iletişim medyası kısa süreli imajlara dayalı olarak gerçekliğini kurmaktadır. Politik gerçeklik de, medya dolayısıyla yansıtıldığından aynı kısa süreli imajlara indirgenmektedir. Medyanın yansıttığı politik gerçeklikler sürekli değişmekte (Zarefsky, 1992: 411), politik olay yıllar sonra bile medya tarafından indirgenmediği tek bir imajla hatırlanabilmektedir (Gurevitch ve Kavoori, 1992: 417).

Televizyonun ortaya çıkışıyla birlikte, politikanın biçimi de değişmiştir. Çünkü “politikacı ve yurttaş arasına yeni bir iletişim aracı bir kez girdi mi, her ikisi de farklı şekillerde etkileşime gireceklerdir.” Politikacılar aynı anda kamunun tüm üyelerine ulaşabilmek adına televizyonu kullanırken, yurttaşlar ise pek çok tartışmalı fikri aynı anda görebildikleri için televizyondan yararlanmaktadırlar (Negrine ve Papathanassopoulos, 1996: 53-54). Sonuçta televizyon, yurttaşların büyük bölümünün fikirlerinin oluşmasında bir tekele sahip olmaktadır. Oysa televizyon sadece “gelgeç haberlere” yer vererek yurttaşın vaktini boşa harcamakta, ihtiyaç duyduğu enformasyonu ise dışlamaktadır (Bourdieu, 2000: 22-23). Televizyondaki geçici imajlar politik gerçekliğin de geçici hale gelmesine yol açmaktadır. Politik kurgu kitle iletişim mantığına çok benzeyen beş temel karakteristiğe sahiptir. İlk olarak olaylar kısa sürelidir ve hızla kaybolur bir niteliğe bürünmüştür. İkinci olarak karmaşık konulardan uzak durulmaya başlanmış, bunun yerine sloganlar politik resme dahil olmuştur. Kaçınılamayacak kadar önemli konular ise mümkün olduğunca basitleştirilmektedir. Çok önemli konulardan aklımızda sadece birkaç imajın kalması aslında bunun kanıtıdır. Ayrıca alelade olan ile önemli olan arasındaki fark unutulmakta, geçici olan abartılmaktadır. Son olarak politik tartışmanın değeri düşürülmektedir. Politik tartışmanın, konuları berraklaştırma, izleyicinin dikkatini çekme gibi potansiyel faydalarına karşın, bundan yararlanılmayarak konular tek yönlü ve konserve edilmiş kısa konuşmalar şeklinde ele alınmaktadır (Zarefsky, 1992: 411-412). Başka bir ifadeyle, medya yurttaşları bilgilendirme, eğitme, politik tartışma için platform üretme, politik kurumlara aleniyet sağlama, görüşlerin kendilerini savunması için bir alan yaratma gibi demokratik olarak tanımlanabilecek bir toplumdaki işlevlerinden sıyrılmış (Mcneair, 2004: 21-22); siyaset ise medya aracılığıyla yurttaşla ulaşan ve izlenen bir şey haline gelerek adeta bir illüzyona dönüşmüştür. “Politik gerçeklik haber ve eğlence medyası vasıtasıyla ikinci elden edinilen sembol ve imajlardan ibaret” bir olgu haline gelmiştir. Vergi toplamadan, savaş kararına kadar pek çok konuda, yurttaşlara enformasyon iletmekten ziyade, onları ikna edecek imajların oluşturulması temel amaç olmuştur (Bennett, 2000: 27).

Özetle politikada gösterileşme olarak adlandırabilecek süreç, yurttaşların politikadaki rollerinin kısıtlanarak, kendilerine sunulan enformasyonu alan izleyici oy verenlere dönüşmelerine doğru giden bir süreci işaretlemektedir. Bu çalışmada anılan bu sürecin, Türkiye’de de Batı toplumlarına koşut olarak, demokratik yurttaşlık anlayışı üzerinde etkili olduğu varsayılmaktadır. Bu sebeple aşağıda Türkiye’de seçimlerin algılanışı ve demokratik yurttaşlık konusu modern kampanya tekniklerinin etkileri de dikkate alınarak incelenmeye çalışılacaktır.

4. Türkiye’de Politikanın Gösterileşmesi ve Siyasetin Yeni Biçimi

Türkiye’de politikada gösterileşmenin ve ortaya çıkan yeni politika biçiminin incelenmesi için, Batı’da gelişen gösterileşme kavramından yararlanmakla birlikte, Türkiye’nin özgül koşullarının da dikkate alınması gerekmektedir. Gerçekten de öncelikle Türkiye’nin Guy Debord’un bahsettiği anlamda, endüstriyel gelişmesini tamamlamış ve metalara dayanan bir gösteri toplumu haline geldiğini söylemek kolay değildir. İkincisi gösterileşmenin getirdiği sembol ve simgelere bağlılık ve bunun politika üzerinde yarattığı etkiler Batı’yla aynı şekilde olmamıştır. Yukarıda bahsetmeye çalıştığımız gibi, gösterileşmenin politika üzerindeki sonucu politikanın içeriğine dair ilginin kaybolması ve bunun yerini çeşitli sembolik etkinlik ve söylemlerin almasıdır. Ancak ülkelerin kendilerine ait özgül koşulları, politikaya ilişkin bir değerlendirmede mutlaka hesaba katılmalıdır. Türkiye’de politikaya ilişkin temel noktalar, 1980 sonrasında hem devletin istemli politikaları, hem de Batı kapitalizmine adaptasyonla birlikte gelişen görece beklenmedik ve ani değişimle şekillenmiş görünmektedir. Gerçekten de halkın politikadan uzak tutulması ve politik

isteksizliğin yaratılması özellikle 1980 Darbesi sonrası süreçte bizzat devlet politikası olarak gözlenebilmektedir. Bunun yanında, Türkiye’de 1980 sonrası dönemde Batı kapitalizmine entegre çabalarının arttığı da gözlemlenebilmektedir. Paralel olarak ortaya çıkan televizyonun yaygınlaşması gibi gelişmelerin, siyasetin değişiminde etkili olduğu da söylenebilir. Bir başka ifadeyle 1980 sonrası Türkiye siyasetinde politik katılımın aslında bizzat devlet tarafından kısıtlandığı; ama aynı şekilde kapitalist gelişim çizgisine paralel olarak siyasette gösterileşme unsurlarının da öne çıkmaya başladığı iddia edilebilir. Bu durumun incelenmesi, Türkiye’de demokrasinin gelişiminin anlaşılabilmesi açısından da önem arz etmektedir. Bu açıdan aşağıda, öncelikle Türkiye’de 1980 sonrası süreçte politikayla halk arasındaki ilişkiye dair bir tartışma, daha sonra ise kapitalistleşmeyi takip eden siyasette gösterileşme konusunda bir tartışma yapılacaktır.

4.1. Türkiye’de Politik Katılımın Devlet Eliyle Sınırlandırılması

Türkiye’de yurttaşın siyasal katılımdan ve politikanın karar vermeye yönelik noktalarından giderek uzaklaşması, tamamen siyasetin modern biçimlerle benzeşmesi ve gösterileşmenin öne çıkışı temelinde ele alınamaz. Türkiye’de demokratik sistem çeşitli kereler darbe ve muhtıralarla kesintiye uğratılmış, yurttaşlar için hem doğrudan siyasal partilere katılım açısından hem de ikisi arasında bir köprü işlevi gören dernek, sendika gibi örgütlerle siyasal partilerin işbirliği yapabilmesi açısından çeşitli sınırlamalar getirilmiştir (Parla, 1995:1225-126). 1980 Askeri Darbesi’nden sonra, anayasaya konulan çeşitli sınırlamalar bunun çok temel bir örneğini oluşturmaktadır ve politikaya sınırlı katılım anlayışının 1980 sonrası süreçte de devam ettirildiğini göstermektedir. Böylece gelişmiş ülkelerde modern iletişim tekniklerinin bozucu etkileri nedeniyle oluştuğu belirtilen süreç, Türkiye’de devlet eliyle bilinçli olarak yaratılmıştır denilebilir. Özellikle 1982 Anayasası ile birlikte ülkedeki istikrarsızlığın temel suçlusu olarak görülen siyasi partilerin ve derneklerin var olma ve hareket edebilme alanları kısıtlanmıştır. Koşut olarak ise yürütmenin yetkileri giderek arttırılmıştır. Bu anlayışla Türkiye’de özellikle 1982 Anayasası halkın siyasal katılımını sadece seçimlerde oy kullanmak olarak kurgulamış, bunun dışındaki derneklere ve sendikalara üye olma gibi temel katılım yollarını ise bilinçli olarak sınırlamıştır. Türkiye’de askeri darbelerle veya Anayasa Mahkemesi kanalıyla kapatılmayan neredeyse hiçbir parti kalmamıştır, öyle ki Cumhuriyetin kurucu partisi olan CHP bile Türkiye’de kapatılan partiler arasında yerini almıştır.

Türkiye’de katılımın ve politikaya ilişkin oy vermek dışındaki etkinliklerin sistemden dışlanmaya çalışılması, halkın politikaya dair bakışında çeşitli sınırlamaların oluşmasına da yol açmıştır denilebilir. Kararlara ve politikanın hiçbir düzeyine katılamamak, politikaya ilişkin beklenti ve umutları kırabilecektir. Politik yaşama bu denli müdahalenin olduğu bir ortamda, Türkiye’de yaşayan yurttaşların politikaya katılımları da daha çok oy verme biçiminde olmuştur. 1983’te oy kullanmanın zorunlu hale getirilerek, oy kullanmamanın küçük de olsa bir para cezasına bağlanmasının da etkisiyle Türkiye’de seçimlere katılım oranı oldukça yükselmiştir. Ancak sadece yasal düzenleme Türkiye’de siyasal katılımın anlaşılabilmesi açısından temel ölçüt olarak kabul edilemez. Tekeli’ye göre, Türkiye’de seçmen siyasi konjonktürden çok etkilenmekte, seçimler yoluyla siyasi iktidarı etkileyebileceğini düşündüğünde oy verme davranışı artmakta, bu ihtimalin düşük olduğu durumlarda ise katılım düşmektedir (1810). Bir başka ifadeyle politik sistem yurttaştan sadece oy vermesini beklemiş, seçmen de bunu algılayarak elindeki tek katılım aracını ekonomik bir çıkar bakış açısı içinde kullanmaya çalışmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrası politikanın yeni biçiminin incelenmesi, pek çok faktörün birlikte rol oynadığı bir toplumsal sürecin incelenmesi anlamını taşımaktadır. Sadece politik

katılımın devlet eliyle sınırlandırılması ve halkın oylarını bir araç olarak görmeye başladığı fikri oldukça eksik bir bakış açısını yansıtacaktır. Çünkü durum sadece politikanın kısıtlanması ve halkın da oylarını bir çıkar algısı içinde verdiği noktasından ibaret olsaydı, politikacıların da sadece sağlayacakları çıkarları belirterek oy istemeleri beklenirdi. Politikacıların bunların yanında, artan bir biçimde şarkılardan televizyon programlarına kadar iletişim araçlarından ve diğer simge ve sembollerden yararlanmaları, halkın etkilenmesinde başka noktaların öne çıktığını da göstermektedir. Bu noktada en önemli faktörlerden birinin, 1980 sonrası süreçte Türkiye'nin kapitalist sisteme uyum çabaları oluşturmaktadır. Bu durumun siyasette gösterileşmenin artmasına da yol açtığı söylenebilir.

4.2. Türkiye'nin 1980 Sonrası Küresel Kapitalist Sisteme Uyum Çabaları ve Siyasette Gösterileşmenin Öne Çıkışı

1980 sonrası dönemde Batı'lı ekonomik toplumlara entegre olarak endüstrileşme çabaları, Türkiye'nin de gösteri toplumuna ait özellikleri en azından ithal etmesine yol açmıştır diyebiliriz. Debord'un belirttiği gibi, "gösterinin taşıyıcısı olan toplum, az gelişmiş bölgeleri sadece iktisadi hegemonyası ile egemenliği altına almaz. Onlara *gösteri toplumu* olarak egemen olur" (1996: 33).

1980 sonrası, Türkiye'nin küresel kapitalist sisteme uyum çabaları toplumsal yapıda ve politik hayatta çeşitli değişikliklere neden olmuş ve gösterileşme sürecini hızlandırmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde Turgut Özal'la birlikte neo-liberal politikaların benimsenmesi önemli bir dönüm noktasıdır. Özal yönetiminin iktisadi politikalarını tam anlamıyla neo liberal olarak isimlendirmek zordur, ancak yine de liberal anlamda bir Pazar fikrinin temel olarak bu dönemde oluştuğu söylenebilir. Pazar fikrinin ortaya çıkışı ve kapitalist dönüşümle gelen 1980 sonrası Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimin çok yönlü ve katmanlı olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Küresel ekonomik yapıya eklenme çabaları, sanayide bir canlanmaya neden olurken, toplumsal hareketlilik de iyice artmıştır. Unat durumu şöyle özetlemektedir:

Hızlı kentleşme, endüstrileşme, artan okur yazarlık, tarımın mekanikleşmesi, devletçe özendirilen dış göç, yoğunlaşan fiziksel ve toplumsal bir devingenlik, orta sınıfların genişlemesi, kırsal yerleşim kesimlerinin elektrik enerji kaynakları ile donatılması, ulusal çapta telefon örüntülerin kurulması, birden fazla TV kanalları ile ekranın ülke çapında izleyicinin ayağına götürülmesi, yeni kitle iletişim araçlarının ithal edilmesi, bankacılık ticaret, eğitim ve üretim alanlarında bilgisayarların girişi, yerli otomobil üretim ve satışın artması, standart hazır gıda maddelerinin yaygınlaşması, kitle kültürünün bir ürünü olarak arabeskin yaygınlaşması, toplumun her katında derinlere giden değişiklikler yaratmıştır (1988: 30).

Temel olarak devletin piyasadan elini çekmesi ile gelişecek demokratikleşme ve zenginleşmeye dayalı bu ideoloji, halk kitleleri için vaat ettiği zenginliği yaratamamıştır. Küresel kapitalist sisteme uyum çabaları ile birlikte gelişmeye başlayan sanayileşme, halk kitlelerini daha önce görmedikleri iletişim imkanlarıyla tanıştırmış; zenginleşme umudunu canlı tutarak, insanların geleneksel bağlarını bırakarak büyük kentlere göç etmelerine yol açmıştır. Ancak Özal'ın işaret ettiği zenginleşme "birkaç tekel, faiz yüklü sermaye, bir grup rantiyeye ve spekülatoörle sınırlı kalırken" (Tünay, 2002:193), halk kitleleri sanayileşmenin getirdiği nimetlerden yoksun kalmıştır. Bu ortam içinde kitlelere kalan ise tüketim merkezli bir yaşam biçimine entegre olmaktır.

4.2.1. Politikada Söylemin Öne Çıkışı

Kapitalizmin yarattığı hızlı ve ani değişimle birlikte, kitlelerde ortaya çıkan eşitsizlik hissi ve yokluk duygusu tüketim merkezli bir anlayışın daha da öne çıkarılmasıyla giderilmeye çalışılmış görünmektedir. Çünkü artık “siyaset de toplumsal gerçekliğin ifade edildiği bir üst belirlenim kertesini” olmaktan çıkmaya başlamıştır. Siyasetteki boşluğun da “söylemleştirme stratejisi” içinde ele alındığı söylenebilir (Ergur, 2002:7). Baudrillard’ın (2004) belirtmiş olduğu tüketim önünde eşitlik fikrinin, bu anlamda Türkiye’de de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Kitlelerin duyduğu yoksunluk hissi ve hayal kırıklıkları bir yandan yoğun tüketim arzusuyla bastırılırken, diğer yandan politik olarak sembol ve söylemlerden yararlanılmasının gelişimi noktasında ortaya çıkmıştır denilebilir.

Söylem, nesnel koşulların değişebilmesi açısından kitlelerde bir umut yaratabilmektedir. Politika artık değerlerden, politikalara kadar her şeyi söylemleştirme döngüsü içinde ele almaktadır. Topluma ait çeşitli değerlerin bile çok kısa sürelerde politik sahnede söylemselleştirilip, sonra hızla söylemin değiştirilebilmesi bu durumun bir sonuç olarak çıkmaktadır. Burada söz konusu olan, maddi olanakların söylemleştirme yoluyla vaat edilmesi olabilir, ancak aynı zamanda çok soyut ve karmaşık politik konular da kısa söylem ve sembollerle ifade edilebilmektedir. Politikacılar bu ortamda söylemlerini yaygınlaştırabilmek içinse, medyadan, özellikle televizyondan yoğun olarak yararlanmaya başlamışlardır. Burada öne çıkan ve Türkiye politikasında gösterişmenin etkin olmaya başlamasına temel bir unsur, 1980 sonrası Türkiye’de televizyonun gündelik hayatımıza girmesidir.

4.2.2. Televizyonun Gündelik Hayata Girmesi

Devleti küresel ekonomik sisteme uyumlandırma çabaları, iletişim alanında da çeşitli etkiler yaratmıştır. Gösteri toplumunun temel özelliği, görmeye dayalı bir kültürün hakimiyeti olarak ele alınırsa, politikanın gösteriye dönüşmesinde, görüntü, imaj ve söylemin yayılabilmesi açısından iletişim araçlarındaki gelişmeler önemlidir. Özellikle televizyonun yarattığı algılama biçimleri, gösterinin politik alana hakim olması açısından önem arz etmektedir. Türkiye’de yayıncılık çok uzun süre devlet televizyonu TRT tekelinde gerçekleşmiştir. Ancak düzenli televizyon yayınlarının, halk kitleleri üzerinde en azından televizyonun vazgeçilmez bir araç olarak görülmeye başlaması açısından çok etkili olduğu söylenebilir. Televizyonun toplumsal hayatta işgal ettiği yer arttıkça, politikada ondan yararlanma eğilimi de paralel olarak gelişmiştir.

Televizyonun görüntü ve söylemin öne çıkmasında yarattığı etki, politikada imaj ve reklam çalışmalarının öne çıkmasında da etkili olmuştur. Türkiye’de 1980 sonrası süreçte artan biçimde liderlerin imajları üzerinde çalışmalar yapılması, politikanın gösterdiği değişimin önemli bir noktasıdır. İmaj çalışmalarıyla birlikte, modern toplumlardaki artan nüfus ve coğrafi yaşam alanlarından kaynaklanan fiziksel mesafeler yanında, yaratılmış mesafeler ve kişilik özellikleri gibi etkenlerden de yararlanılmaktadır. Örneğin eskiden liderlerin gazetelere verdiği röportajlar, artık yerini gazetelerle birlikte verilen insertlere bırakmıştır (Turan ve Çapan, 2003:104). Tamamen profesyonellerce oluşturulan bu materyal, lideri sorumlu bir aile babası, iyi bir dost gibi çeşitli imajlar içinde seçmene sunabilmektedir. Kısacası, lider imajına yönelik tüm çalışmalar aslında siyasette liderin öne çıkarılarak, içeriğin geriye çekildiği bir sürecin parçasıdır (Turan ve Çapan, 2003:104). Politik reklamlar da aynı şekilde politikada yoğun olarak kullanılmaktadır.

Bir başka ifadeyle, genel anlamda gösteriye dayalı bir ortamın oluşmasında, 1980 sonrası hızla gelişen iletişim teknolojileri ve özellikle televizyon etkili olmuştur (Ergur,

2002:20). Televizyonun etkisi siyaset alanında da oldukça etkili olmuştur. Halkın siyaseti takip ettiği temel mecralardan biri haline gelmeye başlayan televizyon, sembol ve söylemlerin politikanın yerinin aldığı bir kültüre doğru gidilmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu noktada imaj çalışmaları ve reklam da öne çıkmıştır. Tabii ki televizyonun ve onun yarattığı görüntü ile söylemin siyasal alandaki hâkimiyetinin kendi başına politikadaki bozucu etki olarak tanımlanamayacağıdır. Asıl problem bu yeni araçla birlikte yurttaşları “(gösteri) izleyenler konumuna düşürmesidir” (Bennett, 1992:402). Çünkü gösteri aslında her zaman politikanın bir parçası olmuştur. Örneğin, Antik Yunan’dan beri varlığını sürdüren tiyatro, gösteriden yararlanarak yurttaşları politik alana çekmenin önemli bir aracıdır. Ancak kitle iletişim medyasının kullanılması yoluyla politikanın gösterileşmesinin üç temel niteliği, yurttaşın etkin katılımını engelleme potansiyeli açısından büyük sorun yaratmaktadır. İlk olarak medya gösterileri kişiselleşmeye dayalıdır ve bizzat bireysel aktörlere odaklanmaktadır. İkinci olarak kişiselleşmiş mesajlar gazetecilik ve politika alanındaki pazar araştırmaları tarafından yönlendirilmektedir. Son olarak politik dünya haberle çevrelendikçe, partiler ve kurumlar da insanların kaderi için lidere bağımlı hale gelmektedir. Medya gösterisinin taşıdığı bu nitelikler, özellikle politikanın baskın unsuru haline geldiğinde ve yurttaşı politik süreç karşısında marjinalize ettiğinde, demokrasinin kendisi açısından büyük tehlikeler doğmaktadır (Bennett, 1992:402-403). Bahsedilen tüm bu sürecin sonunda yurttaşların politika sahnesindeki rollerinin giderek kısıtlandığı düşünülebilmektedir.

4.4. Politikanın Yeni Biçimi

1980 sonrası dönemde iki temel etkiyle birlikte politikanın temel bir değişim geçirerek yeni bir biçim aldığı görülmektedir. Bu yeni biçim ilk olarak bol miktarda görsel ve sembolik unsurlara dayanmaktadır. Diğer yandan geleneksel sınırların da hala varlığını sürdürmekte olduğu söylenebilecektir. Ancak gösterileşen bir politik ortamda sınırların belirsizleşmesi, çeşitli tanımlamalarla bu sınırların yeniden sağlanması çabasını da beraberinde getirmektedir. Bu sınırlardan en etkin olanının siyasette “istikrar” kavrayışı olduğu söylenebilir. Ülkenin istikrarını koruması, politikanın temel amaçlarından biri olmaktadır. Ancak istikrar gibi kavramların, modern demokrasiler açısından belirgin bir tanımı yapılamadığından, sembolik ve söylemsel olarak kavramın doldurulduğu gözlenebilmektedir.

Somut bir içeriği olmayan bir kavram etrafından politikanın şekillenmesi çeşitli sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Kimi zaman istikrar sadece ekonomik tablolara, kimi zaman ise çeşitli sloganlara indirgenebilmektedir. Böylece gösteriye dayalı bir politikanın şekillenmesinde de etkili olmaktadır. Ancak aynı kavramın politik katılım önünde çeşitli engeller oluşturmak amacıyla kullanıldığı da gözlenebilmektedir. Belli taleplerin, katılım isteklerinin istikrarı bozucu özellikte olduğu belirtilerek, politik sistemden dışlanması da söz konusu olabilmektedir.

Kısacası 1980 sonrası Türkiye’de politikanın yeni biçimi hem kapitalist gelişme gibi dışarıdan gelen ve tam anlamıyla kontrol edilemeyen gelişmelere, hem de devletin koymaya çalıştığı içsel sınırlılıklara karşılık gelmektedir. Ancak bu iki etki arasındaki ilişkinin son derece belirsiz ve gevşek olduğu söylenebilir. Bazen en kontrollü kısıtlama çabaları bile gösterileşme ortamı içinde keskinliğini kaybedilmekte ve değişebilmektedir.

5.Sonuç

Gösterileşmenin özellikle politika düzeyinde hayatımıza girmeye başlamış olması kuşkusuz bir dönemeci işaret etmektedir. Türkiye tam olarak gelişmiş bir sanayi toplumu olmamakla birlikte, ithal etme konusunda oldukça ileri bir aşamadır. Her alandaki en son teknoloji ve ürünlerin, neredeyse eş zamanlı olarak Türkiye'ye de geldiği gözlenebilmektedir. Benzer biçimde, Türkiye'de gösteri unsurlarının da ithal etmeye başladığı söylenebilir. En küçük dükkânlarda bile görülen işaretli ve ışıklı panolardan, büyük billboardlara kadar iletişimle aracılanmış bir hayat biçiminin günlük hayatımıza ithal edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bahsedilen ithalat sürecinden en büyük payı kuşkusuz politika almıştır. Özellikle iktidarı ele geçirmek veya korumak isteyen parti ve liderlerin, gösteri yöntemlerini ithal etmeleri kaçınılmaz görünmektedir. Hem getirilen yabancı uzmanlar ve yabancı teknik kitaplar, hem de yabancı medyanın takip edilmesi, gösterileşme denilen sürecin politikaya dahil olmasını hızlandırmıştır. Politikada görülen gösterileşme sürecinin hızla geliştiği ve gelişmeye devam edeceği artık reddedilemez bir gerçektir.

Ancak bir ülkede politikanın ve üzerindeki etkilerin incelenmesi, o ülkenin kendine ait koşullarının da hesaba katılmasını gerektirmektedir. 1980 sonrası Türkiye siyasetinde görülen yeni biçimin artan kapitalistleşmeye bağlı olarak gelişen etkilerle birlikte, devlet eliyle yapılan çeşitli politikalarla da harmanlanmış olduğu söylenebilir. Kitleleri politikadan uzak tutma, siyasete katılımı sadece oy verme olarak algılama bu politikanın temel sonuçlarından biridir. Bu mantıkla katılıma ilişkin yollar genel olarak kapatılmasa bile kısıtlanmış görünmektedir. Siyasette söylem ve sembollerin öne çıktığı bir süreci tanımlayan gösterileşme ve yurttaş siyasetten uzak tutma politikalarının eklenerek, Türkiye'ye özgü yeni bir politika yapma biçiminin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yeni politikada, söylem ve görsel olan çok etkilidir; ancak kişisel ilişkiler, çıkar sağlama yoluyla destek elde etme gibi geleneksel olan teknikler de politikanın önemli bir parçasıdır.

Bu noktada süreci incelemek, demokrasi ve yurttaşlık hakları ile politikanın simgesel unsurlarının hızla gelişimi arasında bağlantılar kurmak çok önemlidir. Kuşkusuz siyasetteki ve toplumsal hayattaki değişim asla durmaz, üstelik iletişim teknik ve ürünleriyle kaynaşma da giderek artan biçimde politik süreci etkilemektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra politikada daha farklı değişimler de devreye girmiş, devletin 1980 Darbesi sonrasında geliştirdiği politikalara ilişkin hem devlet hem yurttaş düzeyinde bir tepki gelişmeye başlamıştır. Bu tepkilerin somut politikalarla desteklendiğini söylemek şu an için çok mümkün görünmemektedir. Aynı durum iletişim tekniklerinin gelişmesi ve gösterileşme olgusunun aldığı yeni biçimler açısından da geçerlidir. Dünya giderek daha hızlı değişmekte ve Türkiye de bu değişimden giderek daha fazla etkilenmektedir. Bu açıdan politikayı etkileyen tüm unsurlarla birlikte, iletişimsel olanın politikaya ilişkin etkileri sürekli olarak güncellenen incelemelere konu olmalıdır.

Kaynaklar

Bennett, W. Lance (1992), "White Noise: The Perils of Mass Mediated Politics." *Communication Monographs* Vol. 59, pp. 401-406.

Bennett, W. Lance (2000), *Politik İllüzyon ve Medya*. çev., Seyfi Say, İstanbul: Nehir.

Bennett, W. Lance ve Jarol B. Manheim (2004), "The Big Spin: Strategic Communication and the Transformation of Pluralist Democracy", içinde *Mediated Politics Communication in the Future of Democracy*, W. Lance Bennett ve Robert M. Entman (der.), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 279-298.

Baudrillard, Jean (2004), *Tüketim Toplumu*, çev. Ferda Keskin, Hazal Deliceçaylı, İstanbul: Ayrıntı

Bourdieu, Pierre (2000), *Televizyon Üzerine*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi

Crary, Jonathan (1989), "Spectacular, Attention, Counter-Memory", *October* Vol.50, pp. 96-107

Crary, Jonathan (2004), *Gözlemcinin Teknikleri Ondokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine*, çev. Elif Daldeniz, İstanbul: Metis

Debord, Guy (1996), *Gösteri Toplumu*. çev., Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent. İstanbul: Ayrıntı.

Edelman. Murray (1985), *Symbolic Uses of Politics*, Chicago: University of Illinois Press

Edelman, Murray (1998), *Constructing The Political Spectacle*, Chicago: Chicago Press.

Ergur, Ali (2002), "Gerçeklik tanımlayıcısı olarak görsellik ve Türkiye'de siyasetin gösterileşmesi." *Toplum ve Bilim*, Vol. 93, pp. 7-28.

Foucault, Michel (1992), *Hapishanenin Doğuşu*, çev.Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge

Mcnaair, Brian (2004), *An Introduction To Political Communication*. London: Routledge.

Negrine, Ralph ve Papathanassopoulos, Styloinos (1996), "The Americanization of Political Communication." *Press/Politics* Vol.1, No: 2, pp. 45-62.

Rosenberg, Shawn ve W., Mccafferty, Patirek (2001), "The İmage and the Vote." *Public Opinion Quarterly* Vol.51, pp. 31-47.

Swanson, David L.(1992), "The Political- Media Complex", *Communication Monographs* Vol.59, pp. 397-400.

Topuz, Hıfzı (1991), *Siyasal Reklamcılık*. İstanbul: Cem Yayınları.

Turan, Ömer ve Çapan, Zeynep Gülşah (2003), "Genç Parti Özelinde 3 Kasım Seçimleri", *Birikim* Vol.165, pp.101-118.

Tünay , Muharrem (2002), "Türk Yeni Sağının Hegemonya Girişimi." Çev., N. Güveloğlu ve D. Dinler. *Praksis* Vol. 5, pp. 177-197.

Unat, Nermin Abadan (1988), "Türkiye'de Toplumsal Değişme, Piyasa Araştırmaları ve Kamuoyu Yoklamaları", içinde *Kamuoyu Araştırmaları Birinci Uluslar arası Sempozyumu*, Ankara: BYYO, pp. 29-48.

Wagner, Peter (2005), *Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı

Zarefsky, David (1992), "Spectator Politics and The Revival of Public Argument", *Communication Monographs* Vol.59, pp. 411-414.